

VOX HUMANA

Slobodan Selenić: *Prijatelji*. Matica srpska, Újvidék, 1980

Slobodan Selenić NIN-díjas regénye valóságismereti igényekkel készült. Tapasztalhatóan körültekintő stúdiumok előzték meg, s az olvasó realitásigényének elmélyítése céljából íródott. Eseményeket dolgoz fel, történetet teremt, de ha jól odafigyelünk, könnyű felfedeznünk a modellálás szándékát, azt a törekvést, mely a nemzeti tulajdonságokat a társadalmi-történelmi erőkkal ötvözve, látszólagosan egyedi esetek által igyekszik szemléltetni. Az író, mintha csak dokumentumokat közölné, önkényesen adatokat talál ki, valójában azonban csupán alkalmakat, formákat keres, hogy a tapasztalatában összegyűlt és sajátos módon közös nevezőre hozott tulajdonságok konkrét esetekként tárgyiasulhassanak. Ilyen értelemben a *Barátok* című könyvet regényes erkölcs-történetnek is minősíthetnénk, annak ellenére, hogy a szerző véletlenül sem moralista. Mégsem tehetjük meg, mert az író az élet közvetlenségével, a letűnt idő felelevenítésének képességével nyűgöz le, s ha időnként túlteng is nála az elmélkedés, cselekedeteket, szenvedéseket, botladozásokat kísér végig a nagyepika művelőinek nyugalmával és a közelséget a távolsággal egyeztető elemzőképességével.

Slobodan Selenić regénye tulajdonképpen az egyedeknek az emberanyaghoz való viszonyát vizsgálja; arra kíváncsi: mi a sorsa és tudathelyzete annak, aki valami oknál fogva kiemelkedik a hozzá hasonlók közösségből s a nyájától elszakadt juh gyötrelmeit kell elszenvednie. A metafora nem véletlen: a *Barátok* két főhőse ugyanis kifejezetten jóindulatú ember; konfliktusaik tévedéseikből, elítélleteikből, nem pedig rosszindulatukból vagy közösségellenes beállítottságukból származnak. A polgár fantasztikus tervében, komikus különutasságában, a hegyvidékről fővárosba került fiú pedig alkalmazkodási kísérleteiben igyekszik kiutat találni magányából. Az elrugaszkodás szintje egy korábbi közösség kigyógyító homálya, az öntudatlanul viselt uniformis, a pillanatnyi szükségletektől, a gátlástalan indulatoktól vezényelt nyers emberanyag. A formálódásra két út kínálkozik, s a *Barátok* a két főhős személyében mindkét lehetőséget kibontakoztatja, s közvetve, korántsem nyílt állásfoglalással, le is méri. Az egyik a polgári individualizmusé, melyet a Hadžislavkovićok kései, immár elkorcsosodott leszármazottja, Vladan igyekszik tisztán erkölcsi alapon áttekinteni, elemezni és megítélni — családi krónika formájában. Nincs képletszerűség az ősök felemelkedésében, rosszak és jók, irgalmasak és kegyetlenek egyaránt akadnak közöttük, azonban mégiscsak az ösztönök, a mások ellenében való érvesnyesülés játssza a főszerepet az anyagi gyarapodásban és a bűnök szaporodásában. Az elődök mindenesetre még erősek és gátlástalanok, hasonlóképpen, mint mondjuk Faulknernek vagy Krležának a polgár-

tablóján; a válság jeleit a tartalmukat veszített hagyományokhoz való merev ragaszkodás igénye, a történelem új erőihez való alkalmazkodás képtelensége okozza, úgyhogy Vladanra a korábbi drámai hősök után már csak a bohócnak a szánalmas szerepe marad.

A másik alternatíva: az ösztönösségből a tudatosságba emelkedés, a kis közösségből indulás és a nagy közösségbe érkezés, a társadalmi és történelmi időhöz alkalmazkodás, egyénné válás a belátás szabta korlátok között, a mítoszok uralma után a taktikusan tudatos beilleszkedés. Veriről, a később mérnökké lett albán fiúról van szó, aki Belgrádba érkezése után ellentétes hatások között nevelkedik. Lakásadója a többségnek számára még félig-meddig érthetetlen nyelven, s még homályosabb fogalmak hálójával egy idejét múlt, az élet spontaneitása által halálra ítélt életforma számára szeretné megnyerni. Ő ideig-óráig alkalmazkodik is a külsőségekhez, ám — s ez a sajátos komikum forrása — mindvégig két malomban őrölnek, hiszen még a későbbi tisztességes szakbarbár sem lehet teljesen tisztában vele: mi is lehetett egykori védnökének az igazi célja? Abban sem lehetünk ugyanis bizonyosak, hogy Isztref, a társadalmilag érett családapa, képes-e szellemileg megemészteni a mániákus entelektüel hozzáküldött emlékiratait, melyek, noha a másik fél megértését igényelnék, most is reménytelenül monológként hatnak, mivel történefilozófiai elmefuttatások, kulturalista okoskodások is bőven akadnak közöttük. Ezzel kapcsolatban a mérnöknek nincsenek és nem is lehetnek reflexiói: az ő gondolatai a családi létfenntartás és a társadalmi szükségletek között ingáznak, mint az ország több százezer hasonló funkciójú és képzettségű szakemberéé; míg az önkínzó módon töprengő polgár a másik szélsőségnek az áldozata: megélt életanyag, megharcolt létfenntartás hiányában eszméi többnyire hiteltelének, vagy legalábbis annak határán vannak. A szellem meghalt, a szellemtelenség győzött — akkor lenne érvényes e közhelyszerű képlet, ha Vladan Hadžislavković eltűnésének egyértelműen drámai súlya lenne, s vele szemben az albán szakemberben az anyagias elvek nyernének megszemélyesítést. Selenić azonban az egyensúly embere, s a tárgyilagosság mestere, egyáltalán nem hajlamos az elfogultságra. Azt hiszem, hogy, mint minden igazi írónál, itt is az énnék az osztódásával állunk szemben: Vladan esetében a kultúra, Verivel kapcsolatban pedig az életrealitás az, amibe az író „szerelmes”, illetve, amivel azonosnak érzi magát; ami ő maga.

A két főtípust, nem kevésbé tipikus, de kevésbé fontos alakok veszik körül. Közülük kettő kulcsfontosságú a szerző világnézetének elmélyültebb megértéséhez. Az egyik igazi háborús veterán, a fasizmusnak inkább ösztönös, mint tudatos gyűlölője, aki a békés építés feltételei között partra vetett halnak érzi magát, s még kitüntetés sem kaphat. A másik, noha csak 1943-ban csatlakozott a népfelzabardító erőkhöz, többszörfő fontosságában annál inkább megállja a helyét a nyüzsgést és a nagy szavakat is igénylő új életben.

VAJDA Gábor